YURIDIK FANLAR AXBOROTNOMASI
ВЕСТНИК ЮРИДИЧЕСКИХ НАУК
REVIEW OF LAW SCIENCES

huquqiy ilmiy-amaliy jurnal

правовой научно-практический журнал

legal scientific-practical journal

2025-yil 3-son

VOLUME 9 / ISSUE 3 / 2025

DOI: 10.51788/TSUL.ROLS.2025.9.3

ISSN 2181-919X

E-ISSN 2181-1148

DOI: 10.51788/TSUL.ROLS

Crossref
Content
Registration

MUASSIS: TOSHKENT DAVLAT YURIDIK UNIVERSITETI

"Yuridik fanlar axborotnomasi – Вестник юридических наук – Review of law sciences" huquqiy ilmiy-amaliy jurnali O'zbekiston matbuot va axborot agentligi tomonidan 2020-yil 22-dekabrda 0931-sonli guvohnoma bilan davlat ro'yxatidan o'tkazilgan.

Jurnal O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi jurnallari ro'yxatiga kiritilgan.

Mualliflik huquqlari Toshkent davlat yuridik universitetiga tegishli. Barcha huquqlar himoyalangan. Jurnal materiallaridan foydalanish, tarqatish va ko'paytirish muassis ruxsati bilan amalga oshiriladi.

Sotuvda kelishilgan narxda.

Nashr bo'yicha mas'ul:
O. Choriyev

Muharrirlar:
Y. Yarmolik, Y. Mahmudov,
E. Mustafayev, K. Abduvaliyeva,
F. Muhammadiyeva, M. Sharifova,
Sh. Beknazarova, E. Sharipov

Musahhih:
M. Tursunov

Texnik muharrir:
U. Sapayev

Dizayner:
D. Rajapov

Tahririyat manzili:
100047. Toshkent shahar,
Sayilgoh ko'chasi, 35.
Tel.: (0371) 233-66-36 (1169)

Veb-sayt: review.tsul.uz
E-mail: reviewjournal@tsul.uz

Obuna indeksi: 1385.

Nashriyot litsenziyasi
№ 174625, 29.11.2023-y.

Jurnal 2025-yil 26-sentabrda bosmaxonaga topshirildi.
Qog'oz bichimi: A4.
Shartli bosma tabog'i: 23,5
Adadi: 100. Buyurtma: № 174.

Bosmaxona litsenziyasi
29.11.2023 № 174626

TDYU bosmaxonasida chop etildi.
Bosmaxona manzili:
100047. Toshkent shahri,
Sayilgoh ko'chasi, 37.

© Toshkent davlat yuridik universiteti

BOSH MUHARRIR
I. Rustambekov – Toshkent davlat yuridik universiteti rektori v.v.b., yuridik fanlar doktori, professor

BOSH MUHARRIR O'RINBOSARI
B. Xodjayev – Toshkent davlat yuridik universiteti ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektori, yuridik fanlar doktori, professor

MAS'UL MUHARRIR
O. Choriyev – Toshkent davlat yuridik universiteti Tahririy-nashriyot bo'limi boshlig'i

TAHRIR HAY'ATI A'ZOLARI
A. Saidov – Inson huquqlari bo'yicha O'zbekiston Respublikasi Milliy markazining direktori, yuridik fanlar doktori, professor (Toshkent, O'zbekiston)

E. Juchniewicz – Gdansk universiteti professori, huquq doktori (Gdansk, Polsha)

A. Younas – yuridik fanlar bo'yicha falsafa doktori (Pekin, Xitoy)

O. Okyulov – Toshkent davlat yuridik universiteti professori, yuridik fanlar doktori (Toshkent, O'zbekiston)

J. Nematov – Toshkent davlat yuridik universiteti professori, yuridik fanlar doktori (Toshkent, O'zbekiston)

Sh. Asadov – O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat siyosati va boshqaruvi akademiyasi professori, yuridik fanlar doktori (Toshkent, O'zbekiston)

M. Aminjonova – O'zbekiston Respublikasi Huquqni muhofaza qilish akademiyasi dotsenti, yuridik fanlar doktori (Toshkent, O'zbekiston)

M. Rahimov – Toshkent davlat yuridik universiteti dotsenti, yuridik fanlar bo'yicha falsafa doktori (Toshkent, O'zbekiston)

O. Narzullayev – Toshkent davlat yuridik universiteti professori, yuridik fanlar doktori (Toshkent, O'zbekiston)

B. Murodov – O'zbekiston Respublikasi Ichki ishlar vazirligi akademiyasi professori, yuridik fanlar doktori (Toshkent, O'zbekiston)

A. Muxamedjanov – Toshkent davlat yuridik universiteti professori, yuridik fanlar doktori (Toshkent, O'zbekiston)

N. Niyazova – Toshkent davlat yuridik universiteti professori v.b., pedagogika fanlari nomzodi (Toshkent, O'zbekiston)

E-ISSN 2181-1148
ISSN 2181-919X

УЧРЕДИТЕЛЬ: ТАШКЕНТСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ ЮРИДИЧЕСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ

Правовой научно-практический журнал «Вестник юридических наук – Yuridik fanlar axborotnomasi – Review of Law Sciences» зарегистрирован Агентством печати и информации Узбекистана 22 декабря 2020 года с удостоверением № 0931.

Журнал включён в перечень журналов Высшей аттестационной комиссии при Министерстве высшего образования, науки и инноваций Республики Узбекистан.

Авторские права принадлежат Ташкентскому государственному юридическому университету. Все права защищены. Использование, распространение и воспроизведение материалов журнала осуществляется с разрешения учредителя.

Реализуется по договорной цене.

Ответственный за выпуск:
О. Чориев

Редакторы:
Е. Ярмолик, Й. Махмудов,
Э. Мустафаев, К. Абдувалиева,
Ф. Мухаммадиева, М. Шарифова,
Ш. Бекназарова, Э. Шарипов

Корректор:
М. Турсунов

Технический редактор:
У. Сапаев

Дизайнер:
Д. Ражапов

Адрес редакции:
100047. Город Ташкент,
улица Сайилгох, 35.
Тел.: (0371) 233-66-36 (1169)

Веб-сайт: review.tsul.uz
E-mail: reviewjournal@tsul.uz

Подписной индекс: 1385.

Издательская лицензия
от 29.11.2023 № 174625.

Журнал передан в типографию 26.09.2025.
Формат бумаги: А4.
Усл. п. л. 23,5. Тираж: 100 экз.
Номер заказа: 174.

Лицензия типографии
от 29.11.2023 № 174626.

Отпечатано в типографии Ташкентского государственного юридического университета.
100047, г. Ташкент, ул. Сайилгох, дом 37.

© Ташкентский государственный юридический университет

ГЛАВНЫЙ РЕДАКТОР

И. Рустамбеков – доктор юридических наук, профессор, врио ректора Ташкентского государственного юридического университета

ЗАМЕСТИТЕЛЬ ГЛАВНОГО РЕДАКТОРА

В. Ходжаев – доктор юридических наук, профессор, проректор по научной работе и инновациям Ташкентского государственного юридического университета

ОТВЕТСТВЕННЫЙ РЕДАКТОР

О. Чориев – начальник редакционно-издательского отдела Ташкентского государственного юридического университета

ЧЛЕНЫ РЕДКОЛЛЕГИИ

А. Саидов – доктор юридических наук, профессор, директор Национального центра по правам человека Республики Узбекистан (Ташкент, Узбекистан)

Э. Юхневич – доктор права, профессор Гданьского университета (Гданьск, Польша)

А. Юнас – доктор философии по юридическим наукам (Пекин, Китай)

О. Окюлов – доктор юридических наук, профессор Ташкентского государственного юридического университета (Ташкент, Узбекистан)

Ж. Нематов – доктор юридических наук, профессор Ташкентского государственного юридического университета (Ташкент, Узбекистан)

Ш. Асадов – доктор юридических наук, профессор Академии государственной политики и управления при Президенте Республики Узбекистан (Ташкент, Узбекистан)

М. Аминжонова – доктор юридических наук, доцент Правоохранительной академии Республики Узбекистан (Ташкент, Узбекистан)

М. Рахимов – доктор философии по юридическим наукам, доцент Ташкентского государственного юридического университета (Ташкент, Узбекистан)

О. Нарзуллаев – доктор юридических наук, профессор Ташкентского государственного юридического университета (Ташкент, Узбекистан)

В. Муродов – доктор юридических наук, профессор Академии МВД Республики Узбекистан (Ташкент, Узбекистан)

А. Мухамеджанов – доктор юридических наук, профессор Ташкентского государственного юридического университета (Ташкент, Узбекистан)

Н. Ниязова – кандидат педагогических наук, и. о. профессора Ташкентского государственного юридического университета (Ташкент, Узбекистан)

FOUNDER: TASHKENT STATE UNIVERSITY OF LAW

"Yuridik fanlar axborotnomasi – Вестник юридических наук – Review of law sciences" legal scientific-practical journal was registered by Press and Information Agency of Uzbekistan on December 22, 2020, with certificate number 0931.

The journal is included in the list of journals of the Supreme Attestation Commission under the Ministry of Higher Education, Science and Innovations of the Republic of Uzbekistan. Copyright belongs to Tashkent State University of Law. All rights reserved. Use, distribution and reproduction of materials of the journal are carried out with the permission of the founder.

Agreed-upon price.

Publication Officer:
O. Choriev

Editors:
Y. Yarmolik, Y. Makhmudov,
E. Mustafaev, K. Abduvalieva,
F. Mukhammadieva, M. Sharifova,
Sh. Beknazarova, E. Sharipov

Proofreader:
M. Tursunov

Technical editor:
U. Sapaev

Designer:
D. Rajapov

Publishing department addess:
100047. Tashkent city,
Sayilgoh street, 35.
Phone: (0371) 233-66-36 (1169)

Website: review.tsul.uz
E-mail: reviewjournal@tsul.uz

Subscription index: 1385.

Publishing license
№ 174625, 29.11.2023.

The journal is submitted to the Printing house on 26.09.2025.
Paper size: A4.
Cond.p.f: 23,5.
Units: 100. Order: № 174.

Printing house license
№ 174626, 29.11.2023.

Published in the Printing house of Tashkent State University of Law.
100047. Tashkent city, Sayilgoh street, 37.

© Tashkent State University of Law

EDITOR-IN-CHIEF
I. Rustambekov – Acting Rector of Tashkent State University of Law, Doctor of Law, Professor

DEPUTY EDITOR
B. Xodjaev – Deputy Rector for Scientific Affairs and Innovations of Tashkent State University of Law, Doctor of Law, Professor

EXECUTIVE EDITOR
O. Choriev – Head of the Publishing Department of Tashkent State University of Law

MEMBERS OF EDITORIAL BOARD
A. Saidov – Director of the National Centre for Human Rights of the Republic of Uzbekistan, Doctor of Law, Professor (Tashkent, Uzbekistan)

E. Juchniewicz – Professor of the University of Gdansk, Doctor of Law (Gdansk, Poland)

A. Younas – Doctor of Philosophy (PhD) in Law (Beijing, China)

O. Okyulov – Professor of Tashkent State University of Law, Doctor of Law (Tashkent, Uzbekistan)

J. Nematov – Professor of Tashkent State University of Law, Doctor of Law (Tashkent, Uzbekistan)

Sh. Asadov – Professor of the Academy of Public Policy and Administration under the President of the Republic of Uzbekistan, Doctor of Law (Tashkent, Uzbekistan)

M. Aminjonova – Associate Professor of the Law Enforcement Academy of the Republic of Uzbekistan, Doctor of Law (Tashkent, Uzbekistan)

M. Rakhimov – Associate Professor of Tashkent State University of Law, Doctor of Philosophy (PhD) in Law (Tashkent, Uzbekistan)

O. Narzullaev – Professor of Tashkent State University of Law, Doctor of Law (Tashkent, Uzbekistan)

B. Murodov – Professor of the Academy of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Uzbekistan, Doctor of Law (Tashkent, Uzbekistan)

A. Mukhamedjanov – Professor of Tashkent State University of Law, Doctor of Law (Tashkent, Uzbekistan)

N. Niyazova – Acting Professor of Tashkent State University of Law, Candidate of Pedagogical Sciences (Tashkent, Uzbekistan)

E-ISSN 2181-1148
ISSN 2181-919X

MUNDARIJA

12.00.02 – KONSTITUTSIYAVIY HUQUQ. MA'MURIY HUQUQ. MOLIYA VA BOJXONA HUQUQI

11 **SAFAROV DJAXONGIR ISMOILOVICH**
O'zbekiston Respublikasining yangi tahrirdagi Konstitutsiyasi asosida jinoyat qonunini takomillashtirish bo'yicha ayrim mulohazalar

19 **NARIMANOV BEKZOD ABDUVALIYEVICH**
Nodavlat notijorat tashkilotlari faoliyatini huquqiy tartibga solish: nazariy-huquqiy jihatlar va modellar

12.00.03 – FUQAROLIK HUQUQI. TADBIRKORLIK HUQUQI. OILA HUQUQI. XALQARO XUSUSIY HUQUQ

26 **GULYAMOV SAID SAIDAXRAROVICH**
Kiber huquqning nazariy asoslari: huquqiy tartibga solishning konseptual modeli

40 **MAMANAZAROV SARDOR SHUXRATOVICH**
Zamonaviy biotexnologiya sohasidagi fuqarolik-huquqiy munosabatlarning o'ziga xos xususiyatlari

52 **SAMANDAROVA FERUZA BAXROMJON QIZI**
Davlat xaridlari bitimlarini maxsus shartnoma turi sifatida baholash

62 **ABDUVALIYEV BAHODIR ABDULXAYEVICH**
O'zbekiston Respublikasida aqlli shaharlar rivojlanishining huquqiy asoslarini tahlil qilish: hozirgi holat va takomillashtirish istiqbollari

74 **MAMADALIYEV AVVOLBEK ZIYOITDINOVICH**
Huquqni suiiste'mol qilish fenomeni to'g'risidagi qarashlar genezisi

84 **RAHMATOV AZIZBEK ISKANDAR O'G'LI**
Tadbirkorlik faoliyatini moliyalashtirish mexanizmlari va ularni takomillashtirish istiqbollari

97 **RODIONOV ANDREY ALEKSANDROVICH**
Blokcheyn texnologiyalarida ma'lumotlarni fuqarolik-huquqiy tartibga solishning konvergensiya va divergensiyasi: Yevropa Ittifoqi "Ma'lumotlar to'g'risida"gi qonuni tajribasi hamda O'zbekiston uchun istiqbollar

105 **SAIDOV MAQSUDBEK NORBOYEVICH**
Mas'uliyati cheklangan jamiyatda ulushni sotish munosabatlarining huquqiy tartibga solinishi: nazariya va amaliyot

12.00.04 – FUQAROLIK PROTSESSUAL HUQUQI. IQTISODIY PROTSESSUAL HUQUQI. HAKAMLIK JARAYONI VA MEDIATSIYA

117 **SULTONOVA SEVINCH BEKMUROD QIZI, MIRZAYEV ISLOMJON XUSHNAZAR O'G'LI**
Arizani ko'rmasdan qoldirish va xususiy shikoyat qilish huquqi: amaliyot, muammo va takliflar

12.00.06 – TABIIY RESURSLAR HUQUQI. AGRAR HUQUQ. EKOLOGIK HUQUQ

124 **RAJABOV NARIMAN SHARIFBAYEVICH**
Atrof-muhitni muhofaza qilish sohasida O'zbekiston milliy standartlashtirish tizimini rivojlantirish istiqbollari

12.00.08 – JINOYAT HUQUQI. JINOYAT-IJROIYA HUQUQI

133 **NIYOZOVA SALOMAT SAPAROVNA**
Kuchli ruhiy hayajonlanish holatida qasddan odam o'ldirgan shaxsga jazo tayinlashda jabrlanuvchi xulq-atvorining e'tiborga olinishi

143 **CHORIYEV ANVAR QO'ZIYEVICH**
Shaxsga doir ma'lumotlar to'g'risidagi qonunchilikni buzganlik uchun jinoiy javobgarlik belgilashning ijtimoiy zaruriyati

12.00.09 – JINOYAT PROTSESSI. KRIMINALISTIKA, TEZKOR-QIDIRUV HUQUQ VA SUD EKSPERTIZASI

153 **SULTONOVA LOBAR MAMARAYIM QIZI**
Xalqaro hamkorlikda ekstraditsiya tushunchasi, ahamiyati va roli

12.00.10 – XALQARO HUQUQ

168 **YUSUPOVA FARINGIZ O‘KTAM QIZI**
Tibbiy ma’lumotlar xavfsizligini ta’minlashning xalqaro-huquqiy va kontseptual asoslari
177 **RASBERGENOVA SARBINAZ ALISHEROVNA**
Qulay atrof-muhitga ega bo‘lish huquqini ta’minlash sohasida mintaqaviy shartnomaviy-huquqiy mexanizmlar

12.00.12 – KORRUPSIYA MUAMMOLARI

187 **MIRZAYEVA MOHINA SROJIDDINOVA**
O‘zbekistonda yo‘l-transport infratuzilmasi sohasida korrupsiyaviy xavf-xatarlar va ularni bartaraf etish mexanizmlari

E-ISSN 2181-1148
ISSN 2181-919X

СОДЕРЖАНИЕ

12.00.02 – КОНСТИТУЦИОННОЕ ПРАВО. АДМИНИСТРАТИВНОЕ ПРАВО. ФИНАНСОВОЕ И ТАМОЖЕННОЕ ПРАВО

11 **САФАРОВ ДЖАХОНГИР ИСМАИЛОВИЧ**
Некоторые суждения по совершенствованию уголовного законодательства на основе новой редакции Конституции Республики Узбекистан

19 **НАРИМАНОВ БЕКЗОД АБДУВАЛИЕВИЧ**
Правовое регулирование деятельности негосударственных некоммерческих организаций: теоретико-правовые аспекты и модели

12.00.03 – ГРАЖДАНСКОЕ ПРАВО. ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСКОЕ ПРАВО. СЕМЕЙНОЕ ПРАВО. МЕЖДУНАРОДНОЕ ЧАСТНОЕ ПРАВО

26 **ГУЛЯМОВ САИД САИДАХРАРОВИЧ**
Теоретические основы киберправа: концептуальная модель правового регулирования

40 **МАМАНАЗАРОВ САРДОР ШУХРАТОВИЧ**
Особенности гражданско-правовых отношений в сфере современных биотехнологий

52 **САМАНДАРОВА ФЕРУЗА БАХРОМЖОН КИЗИ**
Оценка договоров государственных закупок как особого вида договора

62 **АБДУВАЛИЕВ БАХОДИР АБДУЛХАЕВИЧ**
Анализ правовых основ развития умных городов в Республике Узбекистан: современное состояние и перспективы совершенствования

74 **МАМАДАЛИЕВ АВВОЛБЕК ЗИЁИТДИНОВИЧ**
Генезис взглядов на феномен злоупотребления правом

84 **РАХМАТОВ АЗИЗБЕК ИСКАНДАР УГЛИ**
Механизмы финансирования предпринимательской деятельности и перспективы их совершенствования

97 **РОДИОНОВ АНДРЕЙ АЛЕКСАНДРОВИЧ**
Конвергенция и дивергенция гражданско-правового регулирования данных в блокчейн-технологиях: опыт закона ЕС о данных и перспективы для Узбекистана

105 **САИДОВ МАКСУДБЕК НОРБОЕВИЧ**
Правовое регулирование отношений по продаже долей в обществе с ограниченной ответственностью: теория и практика

12.00.04 – ГРАЖДАНСКОЕ ПРОЦЕССУАЛЬНОЕ ПРАВО. ЭКОНОМИЧЕСКОЕ ПРОЦЕССУАЛЬНОЕ ПРАВО. АРБИТРАЖ И МЕДИАЦИЯ

117 **СУЛТОНОВА СЕВИНЧ БЕКМУРОД КИЗИ, МИРЗАЕВ ИСЛОМЖОН ХУШНАЗАР УГЛИ**
Оставление заявления без рассмотрения и право на частную жалобу: практика, проблемы и предложения

12.00.06 – ПРИРОДОРЕСУРСНОЕ ПРАВО. АГРАРНОЕ ПРАВО. ЭКОЛОГИЧЕСКОЕ ПРАВО

124 **РАЖАБОВ НАРИМАН ШАРИФБАЕВИЧ**
Перспективы развития национальной системы стандартизации Узбекистана в сфере охраны окружающей среды

12.00.08 – УГОЛОВНОЕ ПРАВО. УГОЛОВНО-ИСПОЛНИТЕЛЬНОЕ ПРАВО

133 **НИЁЗОВА САЛОМАТ САПАРОВНА**
Учёт поведения потерпевшего при назначении наказания лицу за совершённое в состоянии сильного душевного волнения умышленное убийство

143 **ЧОРИЕВ АНВАР КУЗИЕВИЧ**
Социальная необходимость установления уголовной ответственности за нарушение законодательства о персональных данных

12.00.09 – УГОЛОВНЫЙ ПРОЦЕСС. КРИМИНАЛИСТИКА. ОПЕРАТИВНО-РОЗЫСКНОЕ ПРАВО. СУДЕБНАЯ ЭКСПЕРТИЗА

153 **СУЛТОНОВА ЛОБАР МАМАРАИМ КИЗИ**
Понятие, значение и роль экстрадиции в международном сотрудничестве

12.00.10 – МЕЖДУНАРОДНОЕ ПРАВО

168 **ЮСУПОВА ФАРИНГИЗ УКТАМ КИЗИ**
Международно-правовые и концептуальные основы обеспечения безопасности медицинской информации

177 **РАСБЕРГЕНОВА САРБИНАЗ АЛИШЕРОВНА**
Региональные договорно-правовые механизмы в сфере обеспечения права на благоприятную окружающую среду

12.00.12 – ПРОБЛЕМЫ КОРРУПЦИИ

187 **МИРЗАЕВА МОХИНА СРОЖИДДИНОВНА**
Коррупционные риски в сфере дорожно-транспортной инфраструктуры в Узбекистане и механизмы их преодоления

E-ISSN 2181-1148
ISSN 2181-919X

CONTENTS

12.00.02 – CONSTITUTIONAL LAW. ADMINISTRATIVE LAW. FINANCIAL AND CUSTOMS LAW

11 **SAFAROV DJAKHONGIR ISMOILOVICH**
Some considerations on improving the criminal legislation based on the new edition of the Constitution of the Republic of Uzbekistan

19 **NARIMANOV BEKZOD ABDUVALIEVICH**
Legal regulation of non-governmental non-profit organizations: theoretical and legal aspects and models

12.00.03 – CIVIL LAW. BUSINESS LAW. FAMILY LAW. INTERNATIONAL PRIVATE LAW

26 **SAID GULYAMOV SAIDAKHRAROVICH**
Theoretical foundations of cyberlaw: a conceptual model for legal regulation

40 **MAMANAZAROV SARDOR SHUKHRATOVICH**
Peculiarities of civil-legal relations in the field of modern biotechnology

52 **SAMANDAROVA FERUZA BAKHROMJON KIZI**
Evaluation of public procurement transactions as a special type of contract

62 **ABDUVALIEV BAHODIR ABDULKHAYEVICH**
Analysis of the legal framework for the development of smart cities in the Republic of Uzbekistan: current state and prospects for improvement

74 **MAMADALIEV AVVOLBEK ZIYOITDINOVICH**
Genesis of views on the phenomenon of abuse of law

84 **RAKHMATOV AZIZBEK ISKANDAR UGLI**
Mechanisms for financing entrepreneurial activities and prospects for their improvement

97 **RODIONOV ANDREY ALEKSANDROVICH**
Convergence and divergence of civil legal regulation of data in blockchain technologies: EU data act experience and prospects for Uzbekistan

105 **SAIDOV MAKSUDBEK NORBOYEVICH**
Legal regulation of relations on sale of shares in a limited liability company: theory and practice

12.00.04 – CIVIL PROCEDURAL LAW. ECONOMIC PROCEDURAL LAW. ARBITRATION PROCESS AND MEDIATION

117 **SULTONOVA SEVINCH BEKMUROD KIZI, MIRZAEV ISLOMJON KHUSHNAZAR UGLI**
Dismissal of an application without consideration and the right to a private complaint: practice, problems and proposals

12.00.06 – THE LAW OF NATURAL RESOURCES. AGRARIAN LAW. ENVIRONMENTAL LAW

124 **RAJABOV NARIMAN SHARIFBAYEVICH**
Prospects for the development of the national standardization system of Uzbekistan in the field of environmental protection

12.00.08 – CRIMINAL LAW. CRIMINAL-EXECUTIVE LAW

133 **NIYOZOVA SALOMAT SAPAROVNA**
Consideration of the victim’s behavior when sentencing a person who commits intentional homicide in a state of intense emotional excitement

143 **CHORIEV ANVAR KUZIEVICH**
Social necessity of establishing criminal liability for violation of legislation on personal data

12.00.09 – CRIMINAL PROCEEDINGS. FORENSICS, INVESTIGATIVE LAW AND FORENSIC EXPERTISE

153 **SULTONOVA LOBAR MAMARAYIM KIZI**
The concept, significance, and role of extradition in international cooperation

12.00.10 – INTERNATIONAL LAW

168 **YUSUPOVA FARINGIZ UKTAM KIZI**
International legal and conceptual foundations for ensuring the security of medical data
177 **RASBERGENOVA SARBINAZ ALISHEROVNA**
Regional contract-legal mechanisms in the sphere of ensuring the right to a favorable environment

12.00.12 – CORRUPTION PROBLEMS

187 **MIRZAEVA MOHINA SROJIDDINOVA**
Corruption risks in the field of road transport infrastructure in Uzbekistan and mechanisms for their elimination

E-ISSN 2181-1148
ISSN 2181-919X

Kelib tushgan / Получено / Received: 19.08.2025
Qabul qilingan / Принято / Accepted: 10.09.2025
Nashr etilgan / Опубликовано / Published: 26.09.2025

DOI: 10.51788/tsul.rols.2025.9.3./RMTO4988
UDC: 343.988(045)(575.1)

KUCHLI RUHIY HAYAJONLANISH HOLATIDA QASDDAN ODAM O‘LDIRGAN SHAXSGA JAZO TAYINLASHDA JABRLANUVCHI XULQ-ATVORINING E’TIBORGA OLINISHI

Niyozova Salomat Saparovna,
Toshkent davlat yuridik universiteti
Jinoyat huquqi, kriminologiya va korrupsiyaga
qarshi kurashish kafedrasi professori,
yuridik fanlar doktori
ORCID: 0000-0003-3970-2985
e-mail: salomat.niyozova@mail.ru

Annotatsiya. *Mazkur maqolada kuchli ruhiy hayajonlanish holatida qasddan odam o‘ldirgan shaxsga jazo tayinlashda jabrlanuvchi xulq-atvorining e’tiborga olinishiga doir masalalar bayon etilgan. Shuningdek, maqolada aybdorning kuchli ruhiy hayajonlanishiga asosiy sabab jabrlanuvchining g‘ayriqonuniy harakati ekanligi, shuning uchun qonunda to‘satdan paydo bo‘ladigan ruhiy hayajonlanish jazoni yengillashtiruvchi holat sifatida belgilanishi tahlil etilgan. Kuchli ruhiy hayajonlanish holatida sodir etiladigan qasddan odam o‘ldirish jinoyatining obyektiv tomoni tahlil etilib, unda qasddan odam o‘ldirish jabrlanuvchining zo‘rlik ishlatishiga javoban kelib chiqqanligi; jabrlanuvchi tomonidan og‘ir haqoratlash (inson qadr-qimmatini toptash, uni jinoyat yoki axloqqa qarshi harakat qilganlikda ayblash, dini va millatini haqoratlash); jabrlanuvchining qonunga xilof boshqa harakat-harakatsizligiga (o‘z burchini bajarishdan bo‘yin tovlash kabilar) e’tibor qaratish lozimligi ta’kidlab o‘tilgan. Bundan tashqari, jinoyat sodir etilganda jabrlanuvchining salbiy harakatlari jinoyatni kvalifikatsiya qilishda ayblanuvchining foydasiga yengilliklar berishi haqida ham so‘z yuritiladi. Unda jabrlanuvchining shaxsi, turmush sharoiti va jinoyat olamida tutgan o‘rnini aniqlash jinoyat obyektining mohiyati va aniqligini ko‘rsatishda ham muhim omillardan biri hisoblanib, jazo tayinlashda bular ham e’tiborga olinishi kerakligi ta’kidlanadi.*

Kalit so‘zlari: *affekt, jazo, jabrlanuvchi, javobgarlik, jinoyat, jinoyat sodir etgan shaxs, jazo tayinlash, xulq-atvor, e’tiborga olish, yengillashtiruvchi holat*

УЧЁТ ПОВЕДЕНИЯ ПОТЕРПЕВШЕГО ПРИ НАЗНАЧЕНИИ НАКАЗАНИЯ ЛИЦУ ЗА СОВЕРШЁННОЕ В СОСТОЯНИИ СИЛЬНОГО ДУШЕВНОГО ВОЛНЕНИЯ УМЫШЛЕННОЕ УБИЙСТВО

Ниёзова Саломат Сапаровна,
доктор юридических наук, профессор кафедры
«Уголовное право, криминология и борьба с коррупцией»
Ташкентского государственного юридического университета

Аннотация. *В данной статье рассмотрены вопросы, связанные с учётом поведения потерпевшего при назначении наказания лицу, умышленно лишившему жизни человека в состоянии сильного душевного волнения. Особое внимание уделено тому, что основной причиной возникновения у виновного состояния сильного душевного волнения зачастую выступают противоправные действия потерпевшего, в связи с чем в законодательстве внезапно возникшее душевное волнение рассматривается как обстоятельство, смягчающее наказание. Анализируется объективная сторона преступления, заключающегося в умышленном лишении жизни в состоянии сильного душевного волнения, где убийство совершается в ответ на насилие со стороны потерпевшего; на тяжкое оскорбление (унижение человеческого достоинства, обвинение в совершении преступления или аморального поступка, оскорбление религии или национальной принадлежности); на иные противоправные действия или бездействие потерпевшего (уклонение от выполнения обязанностей и др.). Кроме того, подчёркивается, что негативные действия потерпевшего при совершении преступления могут повлечь квалификацию содеянного с предоставлением смягчающих условий в пользу обвиняемого. Отдельно акцентируется внимание на том, что при определении сущности и характера объекта преступления важным является учёт личности потерпевшего, его образа жизни и положения в криминальной среде, что также должно приниматься во внимание при назначении наказания.*

Ключевые слова: *аффект, наказание, потерпевший, ответственность, преступление, совершившее преступление лицо, назначение наказания, поведение, учёт, смягчающее обстоятельство*

CONSIDERATION OF THE VICTIM'S BEHAVIOR WHEN SENTENCING A PERSON WHO COMMITS INTENTIONAL HOMICIDE IN A STATE OF INTENSE EMOTIONAL EXCITEMENT

Niyozova Salomat Saparovna,
Professor of the Department of Criminal Law,
Criminology and Anti-Corruption,
Tashkent State University of Law,
Doctor of Science in Law

Abstract. *This article examines issues related to the consideration of the victim's behavior when sentencing a person who has intentionally killed a person in a state of strong emotional distress. Special attention is paid to the fact that the main reason for the occurrence of a state of strong emotional distress in the guilty party is often the unlawful actions of the victim, in connection with which, in the legislation, sudden emotional distress is considered as a circumstance mitigating punishment. The objective side of the crime of intentional homicide in a state of strong emotional distress is analyzed, where murder is committed in response to violence by the victim; grievous insult (defamation of human dignity, accusation of committing a crime or immoral act, insulting religion or national affiliation); other unlawful actions or inaction of the victim (evading duties, etc.). In addition, it is emphasized that the negative actions of the victim in the commission of a crime can lead to the qualification of the act with the provision of mitigating conditions in favor of the accused. Special attention is paid to the fact that when determining the essence and nature of the object of a crime, it is important to take into account the personality of the victim, their lifestyle, and their position in the criminal environment, which should also be taken into account when imposing punishment.*

Keywords: *affect, punishment, victim, liability, crime, perpetrator, sentencing, behavior, consideration, mitigating circumstances*

Kirish

Respublikamizda jinoiy javobgarlikni liberallashtirish, qilmishga munosib adolatli jazo tayinlash, jinoyat qonunchiligini xalqaro standartlarga muvofiqlashtirishga qaratilgan tizimli ishlar amalga oshirilmoqda. Jumladan, fuqarolarning huquq va erkinliklari, jamiyat va davlat manfaatlarini samarali himoya qilishga toʻsqinlik qiladigan huquqiy boʻshliqlar va qarama-qarshiliklarni bartaraf etish hamda Jinoyat kodeksida qoʻllanadigan atama va tushunchalar mazmuniga aniq taʼrif berish hamda yagona shaklda qoʻllash orqali takomillashtirish boʻyicha qator chora-tadbirlar amalga oshirildi. Shu nuqtayi nazardan, "Jinoyat, jinoyat-protsessual va jinoyat ijroiya qonunchiligini takomillashtirish siyosatini izchil davom ettirish, jinoiy jazolar va ularni ijro etish tizimiga insonparvarlik tamoyilini keng joriy etish" qonun ustuvorligi va konstitutsiyaviy qonuniylikni taʼminlash hamda inson qadri ushbu jarayonning bosh mezoni sifatida belgilanib, ushbu sohani tadqiq etish muhim ahamiyat kasb etmoqda.

Oʻzbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi "2022–2026-yillarga moʻljallangan Yangi Oʻzbekistonning taraqqiyot strategiyasi toʻgʻrisida"gi PF-60-son Farmonidan kelib chiqib, "Yangi Oʻzbekistonning 2022–2026-yillarga moʻljallangan taraqqiyot strategiyasining 16-maqsadi jamoat xavfsizligini taʼminlash, huquqbuzarliklarning sodir etilishiga sabab boʻlgan shart-sharoitlarni oʻz vaqtida aniqlash va bartaraf etishning samarali tizimini yaratishdan iborat boʻlib, bu ham oʻz navbatida kuchli ruhiy hayajonlanish orqasidan qasddan odam oʻldirganlik uchun javobgarlik masalasining nazariy-huquqiy va amaliy jihatlarini oʻrganishni taqozo etadi.

Darhaqiqat, insonning yashash huquqi nafaqat xalqaro hujjatlar bilan, balki milliy qonunlarimiz bilan ham kafolatlanadi. Xususan, Oʻzbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi 25-moddasiga koʻra, yashash huquqi har bir insonning ajralmas huquqidir va u qonun bilan muhofaza qilinadi. Inson hayotiga suiqasd qilish eng ogʻir jinoyatdir. Bundan koʻrinib turibdiki, Oʻzbekiston Respublikasi Konstitutsiyasida inson omili, uning shaxsiy huquq va erkinliklari belgilangan. Ana shunday shaxsiy huquqlardan biri insonning yashash huquqidir. Insonning hayoti va sogʻligʻi shaxsning bebaho boyligi hisoblanadi va uni yashash huquqidan mahrum etish shaxs uchun fojia hisoblanadi. Inson hayot neʼmatlaridan bahramand boʻlib yashashga intiladi, hayotdan mahrum qilingan shaxsning, insonning oʻrnini esa hech narsa bilan toʻldirib boʻlmaydi.

Shaxsning yashash huquqi birinchi navbatda hal qilinadigan muammodir. Jinoyatchi esa shaxsni mana shu asosiy huquqidan mahrum etadi. Shu yoʻl bilan odam oʻldirish qasddan qonunga xilof ravishda boshqa kishini hayotdan mahrum qilishdir. Ammo yaqin oʻn yilliklar ichida jinoyatchilik tuzilishida sifat oʻzgarishlari kuzatilmoqdaki, bu, oʻz navbatida, kuchli ruhiy hayajonlanish orqasidan qasddan odam oʻldirish holatlari bilan ham bogʻliqdir.

Material va metodlar

Tadqiqotda kuchli ruhiy hayajonlanish holatida qasddan odam oʻldirgan shaxsga jazo tayinlashda jabrlanuvchi xulq-atvorining eʼtiborga olinishi masalasi boʻyicha qonunchilik normalari va huquqshunos olimlarning ilmiy-nazariy qarashlaridan foydalanildi hamda qiyosiy-huquqiy usul, tahlil, sintez, kuzatish, umumlashtirish, induksiya va deduksiya metodlari qoʻllandi. Shuningdek, tadqiqot davomida rasmiy elektron manbalar hamda olimlarning ilmiy maqola va ishlaridan foydalanildi. Bundan tashqari, maqolada kuchli ruhiy hayajonlanish holatida qasddan odam oʻldirgan shaxsga jazo tayinlashda jabrlanuvchi xulq-atvorining eʼtiborga olinishi masalasi boʻyicha huquqni muhofaza qiluvchi organ xodimlari va aholi oʻrtasida oʻtkazilgan ijtimoiy soʻrovlar va sud hukmlari natijasi ham tahlil etildi.

Tadqiqot natijalari

Bugun sudda jazo tayinlash jarayonida jabrlanuvchi xulq-atvorini eʼtiborga olish

ham muhim ahamiyatga ega. Chunki kuchli ruhiy hayajonlanish holatida qasddan odam oʻldirgan shaxsning harakatlarida koʻp holatlarda jabrlanuvchi xulq-atvori muhim rol oʻynaydi. Kuchli ruhiy hayajonlanish (affekt) holatida qasddan odam oʻldirish holatlari jabrlanuvchining zoʻrlik ishlatishi orqali kelib chiqqanligi; jabrlanuvchi tomonidan ogʻir haqoratlash; jabrlanuvchining qonunga xilof boshqa harakati yoki harakatsizligi hamda yaqinlarining huquqlari va qonuniy manfaatlari qoʻpol tarzda buzilishi kabilardan kelib chiqadi. Ammo sud amaliyotida jabrlanuvchining bunday harakatlari har doim ham e'tiborga olinavermay, jazo tayinlanishida insonparvarlik tamoyili buzilishiga olib keladi.

Kuchli ruhiy hayajonlanish holatida qasddan odam oʻldirgan shaxsning harakatlari jazo tayinlashda e'tiborga olinishi masalasi bunday jinoyatlarning oldini olish uchun oʻziga xos yechimini kutayotgan muammoga aylanib bormoqdaki, mazkur maqola ham ana shu muammoning ilmiy-nazariy jihatdan oldini olishga va amaliy jihatdan jazo tayinlash masalalarini hal etishga qaratilgan. Ushbu muammolarni oʻrganishdan maqsad:

oʻrganilayotgan muammoning asosi boʻlgan, kuchli ruhiy hayajonlanish (affekt) holatida qasddan odam oʻldirish jinoyati tushunchasining mohiyatini ochib berish va tahlil qilish;

muammoni hal etishning muhim nazariy-amaliy usuli sifatida kuchli ruhiy hayajonlanish holatida qasddan odam oʻldirishga qarshi kurashishni tashkil etish va uni kompleks tarzda oʻrganish, uni takomillashtirishga qaratilgan taklif va tavsiyalar ishlab chiqish;

jinoyat huquqiy normalarning kuchli ruhiy hayajonlanish holatida qasddan odam oʻldirish jinoyati uchun javobgarlik belgilangan turli yuridik normalar tizimidagi oʻrnini oʻrganish;

kuchli ruhiy hayajonlanish holatida qasddan odam oʻldirish uchun nazarda tutilgan jinoiy javobgarlikni takomillashtirishning nazariy va amaliy masalalarini tahlil qilish hamda kuchli ruhiy hayajonlanish holatiga ta'sir etuvchi asosiy omillarni aniqlash;

kuchli ruhiy hayajonlanish holatida qasddan odam oʻldirish jinoyatining oldini olishga qaratilgan chora-tadbirlar tizimini ishlab chiqish;

ushbu jinoyat uchun jazo tayinlash bilan bogʻliq muammolarni hal etish va Jinoyat kodeksini takomillashtirish boʻyicha amaliy taklif va tavsiyalar ishlab chiqarishdan iboratdir.

Shuningdek, kuchli ruhiy hayajonlanish holatida qasddan odam oʻldirish (JKning 98-moddasi) ikki yoki undan ortiq shaxsga nisbatan sodir etilishi holatlarida sud jazo tayinlashda bir qancha muammolarga duch kelishi e'tiborga olinib, bunday muammoning yechimi sifatida ushbu moddaning ikkinchi qismini "ikki yoki undan ortiq shaxsni kuchli ruhiy hayajonlanish natijasida qasddan oʻldirish" degan ogʻirlashtiruvchi norma bilan ham toʻldirish nazarda tutildi.

Bundan tashqari, jabrlanuvchining xulq-atvori natijasida zaruriy mudofaa chegarasidan chetga chiqish holatida qasddan odam oʻldirish, qattiq ruhiy hayajonlanish holatida sodir etiladigan jinoyatlarga oʻxshash umumiy tomonlar mavjudligi e'tiborga olindi va tahlil etildi. Jumladan, bu oʻxshashliklar, qonunga koʻra, odatdagi qasddan qilinadigan tajovuzlarga nisbatan ularning har ikkalasiga yengilroq jazo berilishi hamda ikkala holatda ham yetkaziladigan zarar jabrlanuvchining huquqqa zid harakati oqibatida vujudga kelishidir. Ikkala holatda ham jinoyat tajovuz qaratilgan shaxs tomonidan emas, balki bunday tajovuz guvohlari tomonidan ham sodir etilishi e'tiborga olinadi. Shu bilan bir qatorda, ikkala jinoyatda ham jabrlanuvchi harakati bilan unga yetkaziladigan zarar oʻrtasida farq yoʻqligi va kutilmagan holatda vujudga kelishi xarakterlanib, sudda jazo tayinlashda bular e'tiborga olinishi kerak.

Yana bir muammo, Oʻzbekiston Respublikasi Oliy Sudi Plenumining 2004-yil 24-sentabrdagi "Qasddan odam oʻldirishga oid ishlar boʻyicha sud amaliyoti toʻgʻrisida"gi

E-ISSN 2181-1148
ISSN 2181-919X

13-sonli qarorida mazkur harakatlar yuzasidan tushuntirishlar berilmagani ham sudda jazo tayinlashda turli tushunmovchiliklarga sabab boʻlishi mumkin.

Shulardan kelib chiqib muammoning yechimi sifatida mazkur Plenum qarorida kuchli ruhiy hayajonlanish holatida qasddan odam oʻldirish bilan bogʻliq harakatlar yuzasidan tushuntirishlar berilishi lozim. Xususan, Oʻzbekiston Respublikasi jinoyat qonunlarining insonparvarligi va adolatliligi shundaki, shaxsga jazo tayinlash vaqtida sodir etiladigan jinoyatning xususiyati va ijtimoiy xavflilik darajasi, qilmishning sababi, yetkazilgan zararning xususiyati va miqdori, aybdorning shaxsini hamda jazoni ogʻirlashtiruvchi va yengillashtiruvchi holatlari hisobga olinadi.

Tadqiqot natijalari tahlili

Ma'lumki, aybdorga jazo tayinlash va viktimlikning oldini olishda uning xulq-atvori muhim ahamiyatga ega, bu ayniqsa, kuchli ruhiy hayajonlanish holatida qasddan odam oʻldirish, tan jarohati yetkazish, nomusga tegish, zaruriy mudofaa va oxirgi zaruratda oʻz ifodasini topadi. Aybdorning kuchli ruhiy hayajonlanishiga asosiy sabab jabrlanuvchining gʻayriqonuniy harakatidir. Shuning uchun qonunda toʻsatdan paydo boʻladigan ruhiy hayajonlanish jazoni yengillashtiruvchi holat sifatida belgilangan. Kuchli ruhiy hayajonlanish holatini (affektni) baholash uchun uning vujudga kelganligini aniqlash lozim. Ammo oʻz-oʻzidan kuchli ruhiy hayajonlanish javobgarlikni yengillashtiruvchi holat sifatida baholanmasligi kerak. “U quyidagi shartlar mavjud boʻlgandagina yengillashtiruvchi holat sifatida baholanishi mumkin: 1) kuchli ruhiy hayajonlanish va jinoyat sodir etishga qaratilgan qasdning toʻsatdan paydo boʻlishi; 2) ularning jabrlanuvchi tomonidan zoʻrlik yoki haqorat qilish yoʻli bilan vujudga kelishi” [1].

Jinoyat huquqi nazariyasida kuchli ruhiy hayajonlanishning oʻzi emas, balki jabrlanuvchining huquqqa xilof harakatlari tufayli vujudga kelganligi jazoni yengillashtiruvchi holat hisoblanib, Oʻzbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksi 98-moddasining qoʻllanishiga muhim asos jabrlanuvchining gʻayriqonuniy xatti-harakatiga javoban affektning paydo boʻlishidir, degan qarash mavjud.

Shuningdek, “jabrlanuvchining qonunga xilof harakati jinoyat huquqiy mazmunga ega boʻlib, sud amaliyotida jabrlanuvchining gʻayriqonuniy xatti-harakatlari har doim ham affekt holati deb topilavermaydi. Ammo bu harakatlarga jinoyat huquqi va sud amaliyotida oʻz-oʻzidan yengillashtiruvchi holat sifatida qaraladi” [2]. Koʻpincha kuchli ruhiy hayajonlanishning vujudga kelishi jabrlanuvchining gʻayriqonuniy xatti-harakatiga javob sifatida vujudga kelib, obyektiv mezon sifatida qaraladi [3]. Kuchli ruhiy hayajonlanish holatini (affektni) baholash uchun uning kechirimli sabablarga koʻra vujudga kelganini aniqlash lozim. Ammo shuni alohida ta'kidlash lozimki, oʻz-oʻzidan kuchli ruhiy hayajonlanish javobgarlikni yengillashtiruvchi holat sifatida baholanmasligi kerak. Oʻzbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksi 98-moddasining qoʻllanishiga muhim asos jabrlanuvchining gʻayriqonuniy xatti-harakatiga javoban affektning paydo boʻlishidir. Koʻpincha kuchli ruhiy hayajonlanishning vujudga kelishi jabrlanuvchining gʻayriqonuniy xatti-harakatiga javob sifatida vujudga keladi.

Inson ongida reallik va u haqidagi tushunchalar muvozanatda boʻladi. Agar ular oʻrtasida uzilish roʻy bersa, insonda bunga oʻzining munosabati sifatida ma'lum bir psixologik jarayon boshlanadi. Bu jarayon mana shu munosabatni buzgan kishiga nisbatan qaratilgan boʻladi. “Odam oʻldirish obyekti, inson hayoti hisoblanadi. Jabrlanuvchining oʻldirilishi orqali shaxs nafaqat jabrlanuvchiga, balki davlat tomonidan insonlar orasida oʻrnatilgan munosabatlarga zarar yetkazadi. Insonni hayotdan mahrum qilish mumkin emas, bunday holatlar qonun bilan qoʻriqlanadi” [4].

Kuchli ruhiy hayajonlanish holatida sodir etiladigan qasddan odam oʻldirish jinoyati-

ning obyektiv tomonini tahlil qilishda quyidagilarga e'tibor qaratish lozim:

a) qasddan odam o'ldirishning jabrlanuvchining zo'rlik ishlatishi orqali kelib chiqqanligi;

b) jabrlanuvchi tomonidan og'ir haqoratlash (inson qadr-qimmatini toptash, uni jinoyat yoki axloqqa qarshi harakat qilganlikda ayblash, dini va millatini haqoratlash);

d) jabrlanuvchining qonunga xilof boshqa harakat-harakatsizligi (o'z burchini bajarishdan bo'yin tovlash va hokazolar).

yaqinlarining huquq va qonuniy manfaatlari qo'pol tarzda buzilishi (masalan, tuhmat, beboshlik yoki beboshlikka olib borish mol-mulkni yo'q qilishi va hokazo) mumkin.

Inson hayotiga qarshi jinoyatning obyektiv tomoni belgilarini aniqlash, ularni kvalifikatsiya qilish jinoyat mazmunini aniqlashning eng muhim belgisi hisoblanadi. Obyektiv belgilar va shaxsning harakatlari orqali uning maqsadi hamda jinoyatning motiviga baho berish mumkin. "Ma'lum bir harakatni sodir etish orqali jinoyat subyektining jinoiy irodasi paydo bo'ladi" [5]. D.A. Kurinov jinoyatning obyektiv tomonini jinoiy qilmishning mag'zi deb ataydi: "Shuni ham ta'kidlab o'tish lozimki, jinoyatning ijtimoiy xavfliligi, uning tashqi tomonidan yaqqol ko'rinadi" [6].

Affekt holatidagi to'qnashuvning janjal yoki urushning "boshlovchi"si rolini jabrlanuvchi o'ynaydi. Uning huquqqa qarshi xulqini jinoyat sodir qilish uchun vaziyat tug'diradi, aybdorning sha'ni va qadr-qimmati tajovuzga qarshi harakatga undaydi, oxir-oqibatda bu jinoyat xavfliligi va aybdor sodir etgan qilmishning darajasiga ta'sir etadi.

Jinoyatning tarkibi, uning jamiyat uchun xavfliligida ifodalanadi. Shuning uchun bu borada A.A. Pentkovskiyning fikrlari to'g'riroqdir: "Agar sodir etilgan qilmish jamiyat yoki davlat tuzimi uchun xavfli bo'lmasa, shaxsning qilmishida jinoyat tarkibi mavjud bo'lmaydi, qilmishning ijtimoiy xavfliligi jinoyat tarkibining muhim belgisidir" [7]. Huquqshunos A.S. Yakubov ham xuddi shunday fikrni bildiradi: "Har bir jinoyat o'zining obyektiv tomoni bilan qilmish (harakat yoki harakatsizlik) jinoyat tarkibining muhim belgisi hisoblanadi, chunki uning bo'lmasligi jinoyat tarkibini yo'q deb hisoblaydi" [8].

Shunisi qiziqki, qonunda og'ir haqoratlash deganda nima nazarda tutiladi va u O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksi 140-moddasida nazarda tutilgan haqoratlash tushunchasiga mos keladimi degan savolga bir xil javob mavjud emas. Rossiyalik huquqshunos olimlar, jumladan, V.I. Tkachenko: "Bu tushunchalar isbot talab qilmaydi, og'ir haqoratlashga nisbatan moddadagi haqoratlash o'zida jinoyat tarkibi belgilarini mujassam qilgan va JKning ma'lum moddasida ko'rsatilgan haqoratlashdir" [9], – deb ta'kidlaydi.

N.F. Kuznetsov esa: "Bu moddaga to'g'ri keladigan haqoratlashning hammasi ham og'ir haqorat hisoblanmaydi, ya'ni haqoratlash "affekt" tushunchasi sifatida torroq tushunchadir. Og'ir haqoratlash, ya'ni jinoyat sodir qilishda ayblash, ayolning sha'nini haqoratlash va boshqalar ham haqorat qilishga kiradi" [10], – deb ta'kidlaydi. Bizning fikrimizcha, ushbu fikr unchalik to'g'ri emas, chunki og'ir haqoratlash haqida so'z borganda, nafaqat uning obyektiv tomonlariga, balki uning shaxsga qanday ta'sir etishi hisobga olinishi lozim. Bunday ta'sir darajasi esa obyektiv tomondan shaxsning aniq aytgan so'ziga bog'liq bo'ladi. Shunga ko'ra, birinchi xulosa: jinoiy javobgarlikni keltirib chiqaradigan haqoratlashning hammasi ham affekt holatini keltirib chiqarmaydi; ikkinchi xulosa: affekt holatini oddiy haqoratlash ham keltirib chiqarishi mumkin.

O'zbekiston Respublikasi jinoyat kodeksi 140-moddasida ko'rsatilgan haqoratlash bo'lishi uchun albatta inson qadr-qimmati va sha'nini toptashning axloqqa qarshi shakli bo'lishi kerak. Lekin axloqiy shakldagi inson sha'niga aytilgan so'zi yoki qilingan xatti-harakatlari ham affekt holatini keltirib chi-

E-ISSN 2181-1148
ISSN 2181-919X

qaradi. Bu borada sud amaliyotiga murojaat qilamiz.

2021-yil 25-iyunda Sh. kuchli ruhiy hayajonlanish oqibatida stol ustida turgan issiq choyni erining yuziga sepib yuboradi. Va oʻsha yerda turgan osh pichoqni olib, uning koʻkrak qafasiga bir necha marotaba uradi. Buning natijasida uning yuzi 2–3-darajali kuyib, 2018-yil 11-iyulda kasalxonada vafot etadi. Sh. tergov jarayoni va sud zalida quyidagilarni koʻrsatadi. U 2018-yil 20-iyundan xotini unga xiyonat qilayotganligidan shubhalanib, uning orqasidan poylay boshlaydi. Uning shubhalari asossiz boʻlgani uchun ular orasida janjal chiqqan. Ayol shu paytlari homilador boʻlgan, 2018-yil 25-iyunda eri uni haqoratlab, urmoqchi boʻladi. Ayblanuvchi homiladorligi va haqorat natijasida oʻzini yomon his etadi, nima qilayotganligini bilmagan. Shunga koʻra, Sh.ning qilmishi jabrlanuvchining ogʻir haqoratlashi natijasida kelib chiqqan ruhiy hayajonlanish natijasida sodir etilgan, shuningdek, u homilador boʻlgan [11]. Sud ushbu holatlarni e’tiborga olib jazo tayinlagan.

Haqoratning ogʻirlik darajasini aniqlash uchun odam oʻldirgan aybdorning shaxsiy xususiyatini hisobga olish kerak. Bu xususiyatga aybdorning homiladorligi ham kiradi.

Boshqa mualliflar ham shunga oʻxshash fikrlarni bildirgan: ogʻir haqoratlash jabrlanuvchida ogʻir kechadigan, uning shaxsiy qadr-qimmati, sha’nini yoki yaqinlarini haqoratlash, shuningdek, oʻzining ogʻirligi jihatidan ruhiy zoʻrlashga teng haqoratlashni kiritadilar [12].

M.H. Rustamboyevning fikriga koʻra, “subyektda affekt holati unga nisbatan gʻayriqonuniy zoʻrlash yoki ogʻir haqoratlash (begona kishini) subyektda haqoratlangan kishiga nisbatan jahl tuygʻusini uygʻotadi. Koʻpincha bu holat ojiz insonlar: bolalar, nogironlar, qariyalarga nisbatan ishlatilsa, ya’ni shaxsning koʻz oldida ojiz nogiron doʻpposlansa, qariya kishi ustidan mazax qilib kulishsa yoki yosh bola zoʻrlansa, ushbu harakatlarning guvohi boʻlgan shaxs bu shaxslarga begona boʻlsa ham affekt holatiga tushadi” [13].

Bizning fikrimizcha, ushbu holatlarda bunday munosabatda boʻlish nafaqat ruhiy, balki axloqiy jihatdan ham oʻz ta’sirini oʻtkazadi. Keltirilgan misollarda ikki kishi oʻrtasidagi qarama-qarshilik uchinchi shaxs e’tiborini oʻziga tortadi. Chunki u ham oʻzini shu vaziyatning qatnashchisi deb hisoblaydi. Bu emonpatiyaning bir koʻrinishidir, ya’ni bir inson boshqa bir insonning his-tuygʻulari xavotirini his etishi. Bu esa emotsional holat sifatida namoyon boʻladi, haqiqatan ham, insonga nafaqat oʻziga qarshi yoʻnaltirilgan harakat, balki boshqaga qarshi qaratilgan harakat ham ta’sir etadi.

Sud amaliyotiga tayanadigan boʻlsak, bunday ta’sir etishning turli shakllari mavjud. Ammo bunday holatda odam oʻldirishda oʻta muhim sababni hisobga olish kerak, aks holda, bu qasddan sodir etilgan boʻlishi ham mumkin. “Hamma soʻz va haqoratlashlar, faktlar ham insonni affekt holatiga olib kelavermaydi” [1], – deb toʻgʻri ta’kidlaydi huquqshunos M.H. Rustamboyev.

Affekt holati gʻayriqonuniy majburlash va boshqa gʻayriqonuniy harakatlar orqali sodir boʻladi. Koʻpincha bu holatda odam oʻldirish oilaviy sharoitlarda yuzaga keladi. V.I. Tkachenkoning fikricha, affekt holatida yuzaga kelgan jinoyatlarni oʻta xavfli deb hisoblash notoʻgʻri, chunki bunda jabrlanuvchining nojoʻya harakati sabab boʻladi.

Kuchli ruhiy hayajonlanish holatida sodir etiladigan qasddan odam oʻldirish jinoyatining obyektiv tomonini tahlil qilishda quyidagilarga e’tibor qaratish lozim: a) qasddan odam oʻldirish jabrlanuvchining zoʻrlik ishlatishiga javoban kelib chiqqanligi; b) jabrlanuvchi tomonidan ogʻir haqoratlash (inson qadr-qimmatini toptash, uni jinoyat yoki axloqqa qarshi harakat qilganlikda ayblash, dini va millatini haqoratlash); d) jabrlanuvchining qonunga xilof boshqa harakat-harakatsizligi (oʻz burchini bajarishdan boʻyin tovlash kabilar) [9].

Darhaqiqat, affekt holatidagi kishi harakatlari, bir tomondan, ongli harakat deb hisoblansa, ikkinchi tomondan, bu impulsiv harakat boʻlgani tufayli oʻz harakatlarini boshqarish va oqibatini anglash qobiliyatining pasaygani bilan bogʻliqdir. Impulsiv harakatlarni oʻylanmagan harakatlar hisoblab, ongli harakatlarga qarama-qarshi qoʻyadilar [14]. Ayniqsa, shaxsiy qadr-qimmatni kamsitishda qaygʻu, gʻam-alam kuchli boʻladi. Kuchli gʻam-alamli hissiyotning paydo boʻlishida jabrlanuvchining huquqqa xilof harakatlari alohida oʻrinda turadi. Bu koʻplab sotsiologik soʻrovlar va olimlarning tadqiqotlari natijasida isbotlangan. Masalan, A.B. Melnichenkoning fikricha, "shaxsning qadr va sha'nini oʻzi va boshqalar oldida haqoratlash tushuniladi" [15].

Toʻsatdan kuchli ruhiy hayajonlanish va shu munosabat bilan odam oʻldirishga qasd qilish nafaqat gʻayriqonuniy zoʻrlik yoki ogʻir haqorat qaratilgan shaxsda, balki shu hodisaning guvohi boʻlgan har qanday boshqa shaxslarda ham paydo boʻlishi mumkin.

Shuningdek, jinoyat qonunchiligida jinoyatni sodir etishdagi jabrlanuvchining salbiy harakatlari jinoyatni kvalifikatsiya qilishda ayblanuvchining foydasiga yengilliklar berishi ham mumkin. Jabrlanuvchining shaxsi, turmush sharoiti va jinoyat olamida tutgan oʻrnini aniqlash jinoyat obyektining mohiyati va aniqligini koʻrsatishda ham muhim omillardan biri hisoblanadi.

Bundan tashqari, zaruriy mudofaa va uning chegarasidan chetga chiqish ham yengillashtiruvchi holatlarga kirib, bunda ham jabrlanuvchining xulq-atvori natijasida jinoyat kelib chiqadi. Zaruriy mudofaa va uning chegarasidan chetga chiqib sodir etilgan jinoyatlar, qattiq ruhiy hayajonlanish holatida sodir etiladigan jinoyatlarga oʻxshab ketadi. Bu jinoyatlarning oʻxshash umumiy tomonlari koʻp boʻlib, birinchidan, bu oʻxshashliklar, qonunga koʻra odatdagi qasddan qilinadigan tajovuzlarga nisbatan ularning har ikkalasiga yengilroq jazo berilganidadir. Ikkala holatda ham yetkaziladigan zarar jabrlanuvchining huquqqa zid harakati oqibatiga javobdir. Ikkinchidan, ikkala holatda ham jinoyat tajovuz qaratilgan shaxs tomonidan emas, balki bunday tajovuz guvohlari tomonidan ham sodir etilishi mumkin. Uchinchidan, ikkala jinoyatda ham jabrlanuvchi harakati bilan unga yetkaziladigan zarar oʻrtasida farqlarga boʻlishning yoʻqligi va kutilmagan holatda vujudga kelishi xarakterlidir [16].

Xulosalar

Xulosa qiladigan boʻlsak, sud amaliyoti tahlili shuni koʻrsatadiki, kuchli ruhiy hayajonlanish holatida qasddan odam oʻldirish (JKning 98-moddasi) ikki yoki undan ortiq shaxsga nisbatan sodir etilgan boʻlsa, sud jazo tayinlashda bir qancha muammolarga duch keladi. Bunday muammolarning oldini olish maqsadida ushbu moddaning ikkinchi qismini "Kuchli ruhiy hayajonlanish holatida ikki yoki undan ortiq shaxsni qasddan oʻldirish", deb toʻldirishni taklif etamiz. Bunday ogʻirlashtiruvchi holatlar MDH davlatlarining koʻpgina jinoyat qonunchiligida mavjud. Jumladan, Ozarbayjon JKning 122-moddasi 122.2-qismida, Armaniston JKning 105-moddasi ikkinchi qismi, Gruziya Jinoyat kodeksi 111-moddasi ikkinchi qismi, Qozogʻiston JKning 98-moddasi ikkinchi qismi, Qirgʻiziston JKning 98-moddasi ikkinchi qismi, Rossiya JKning 107-moddasi ikkinchi qismi, Tojikiston JKning 106-moddasi ikkinchi qismida nazarda tutilgan.

Bundan tashqari, Oʻzbekiston Respublikasi JKning 98-moddasi kuchli ruhiy hayajonlanish holatida qasddan odam oʻldirish deya nomlangan boʻlib, mazkur moddaning dispozitsiyasida "Jabrlanuvchi tomonidan qilingan gʻayriqonuniy zoʻrlik yoki ogʻir haqorat, shuningdek, uning boshqa gʻayriqonuniy harakatlari tufayli toʻsatdan yuz bergan kuchli ruhiy hayajonlanish holatida qasddan odam oʻldirish", – deb ta'rif berilgan.

Ammo amaldagi Jinoyat kodeksida "kuchli ruhiy hayajonlanish holati" toʻliq yoritilma-

E-ISSN 2181-1148
ISSN 2181-919X

gan bo‘lib, kvalifikatsiya jarayonida tahqirlash yoki uzoq davom etgan aqli rasolikni istisno etmaydigan ruhiy buzilish oqibatida mazkur holat vujudga kelganda, qilmishga baho berish yuzasidan muammolar vujudga kelmoqda.

Shulardan kelib chiqib, ushbu muammolarni bartaraf etish maqsadida modda dispozitsiyasiga aniqlashtiruvchi o‘zgartish kiritilib, O‘zbekiston Respublikasi JKning 98-moddasi dispozitsiyasini quyidagicha ta’riflash maqsadga muvofiq bo‘lardi: “Jabrlanuvchi tomonidan qilingan qonunga xilof zo‘rlik, tahqirlash yoki og‘ir haqorat, shuningdek, uning boshqa qonunga xilof qilmish yoki axloqqa zid xulq-atvori tufayli, shuningdek, shunday harakatlar ta’siri ostida vujudga kelgan, uzoq vaqt davom etgan ruhiy buzilish oqibatida to‘satdan yuz bergan kuchli ruhiy hayajonlanish holatida qasddan odam o‘ldirish”.

Bundan tashqari, ikki yoki undan ortiq shaxsning o‘limi uchun umumiy jazo belgilash mazkur qilmishning ijtimoiy xavflilik darajasini inobatga olishga va adolatli jazo tayinlashga to‘sqinlik qilmoqda. Shu sababli JKning 98-moddasida “ikki yoki undan ortiq shaxsga nisbatan sodir etilgan” harakatlar jinoyatni og‘irlashtiruvchi holat sifatida belgilanishi lozim. Chunki amaldagi normalar O‘zbekiston Respublikasi JKning 8-moddasi, ya’ni odillik prinsipiga zid bo‘lib, unda aybdor shaxs tomonidan kuchli ruhiy hayajonlanish holatida bir shaxsni qasddan o‘ldirganlik va ikki yoki undan ortiq shaxsni bir vaqtda (yoki turli vaqtlarda bir yil davomida) kuchli ruhiy hayajonlanish holatida o‘ldirishi uchun ham javobgarlik doirasi bir xil o‘rnatilgan.

Mazkur sabablarni inobatga olib, JKning 9-moddasi – ayb uchun javobgarlik prinsipiga asoslanib, kuchli ruhiy hayajonlanish holatida qasddan odam o‘ldirish nazarda tutilgan moddasini ikkinchi qism bilan to‘ldirish kerak, deb o‘ylaymiz. Bu esa sud amaliyotida shaxsning aybi isbotlangan jinoyatlari uchun javobgar bo‘lishini ta’minlaydi. Xorijiy davlatlar tajribasi tahlil etilganda MDH davlatlaridan Rossiya, Qozog‘iston, Qirg‘iziston, Tojikiston, Turkmaniston, Belarus, Armaniston jinoyat kodekslarida “kuchli ruhiy hayajonlanish holatida ikki yoki undan ortiq shaxsni qasddan o‘ldirganlik” uchun jinoiy javobgarlik belgilangan.

REFERENCES

1. Rustamboyev M.X. O‘zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksiga sharhlar [Comments on the Criminal Code of the Republic of Uzbekistan]. Special part. Vol. 2. Tashkent, Yuridik adabiyotlar Publ., 2024, p. 696.

2. Rustamboyev M.X. O‘zbekiston Respublikasi jinoyat huquqi kursi [Course of criminal law of the Republic of Uzbekistan]. Tashkent, Ilm Ziyo Publ., 2011, p. 63.

3. Ugolovnoe pravo. Osobennaya chast’ [Criminal Law. Special Part]. 4th ed. Moscow, Norma Publ., 2008, p. 61.

4. Kadirov M. Ugolovnoe pravo Respubliki Uzbekistan [Criminal law of the Republic of Uzbekistan]. Tashkent, Adolat Publ., 1997, p. 19.

5. Daurov T.G. Ugolovnaya otvetstvennost’ za legkie telesnye povrezhdeniya [Criminal liability for minor bodily harm]. Saratov, Saratov University, 1980, p. 68.

6. Kurinov B.A. Nauchnye osnovy kvalifikatsii prestupleniy [Scientific basis for the classification of crimes]. Moscow, Moscow State University, 1984, p. 69.

7. Pintkovskiy A.A. Uchenie o prestupleniyakh po sovetskomu ugolovnomu pravu [The doctrine of imprisonment according to Soviet criminal law]. Moscow, Yuridicheskaya literatura Publ., 1961, p. 115.

8. Yakubov A.S. Uchenie o prestuplenii po zakonodatel'stvu Respubliki Uzbekistan [The doctrine of crime under the legislation of the Republic of Uzbekistan]. Tashkent, Academy of the Ministry of Internal Affairs, 1995, p. 45.

9. Tkachenko V.I. Kvalifikatsiya prestupleniy protiv zhizni i zdorov'ya po sovetskomu ugolovnomu pravu [Classification of crimes against life and health under Soviet criminal law]. Moscow, Vuzy Publ., 1977, pp. 47–48.

10. Kuznetsova N.F. Problemy kvalifikatsii prestupleniy: lektsii po spetskursu «Osnovy kvalifikatsii prestupleniy» [Problems of Crime Qualification: Lectures on the special course "Fundamentals of Crime Qualification"]. Moscow, Gorodets Publ., 2007, p. 336.

11. From the archive materials of the Kashkadarya regional court. 2022, from criminal case number 325\217.

12. Salayev N.S., Niyozova S.S., Otajonov A.A. Jinoyatlarni kvalifikatsiya qilish muammolari [Problems of qualification of crimes]. Tashkent, TSUL, Publ. 2024, p. 50.

13. Rustamboev M.X. Otvetstvennost' za prestuplenie protiv zdorov'ya po zakonodatel'stvu Respubliki Uzbekistan [Responsibility for crimes against health under the legislation of the Republic of Uzbekistan]. Nukus, 1992, p. 165.

14. Niyozova S.S. Reasons for the Murder of a Newborn Child by a Mother and Criminal Liability for it. *Int J Semiot Law*, 2024, vol. 38, pp. 937–951. DOI: 10.1007/s11196-024-10174-8.

15. Melnichenko A.B. Ugolovno-pravovaya bor'ba s nasil'stvennymi posyagatel'stvami dlya lichnosti, sovershennymi v sostoyanii sil'nogo dushevnogo volneniya [Criminal-legal struggle against violent attacks on a person, committed in a state of strong emotional agitation]. Moscow, 1990, p. 21.

16. Niyozova S.S. Prevention of Crime in the Family and the Role of Victimology in the Republic of Uzbekistan. *International Journal of Advanced Science and Technology*, 2020, vol. 29, no. 3, p. 3962.

YURIDIK FANLAR AXBOROTNOMASI
ВЕСТНИК ЮРИДИЧЕСКИХ НАУК
REVIEW OF LAW SCIENCES

Huquqiy ilmiy-amaliy jurnal

Правовой научно-практический журнал

Legal scientific-practical journal

2025-yil 3-son

VOLUME 9 / ISSUE 3 / 2025

DOI: 10.51788/TSUL.ROLS.2025.9.3